

VIII. A közeljövő terveiről, a *Gyülekezeti liturgikus könyvről*

Az evangélikus egyház liturgikus reformjával párhuzamosan összeállítottuk az énekeskönyv kiegészítő kötetét, amely ezt a címet kapta: *Evangélikus istentisztelet — Gyülekezeti liturgikus könyv*. A kötet 2007 karácsonyán jelent meg.

Igyekeztünk az énekeskönyv kijelölte ösvényen továbbhaladni, de a szerkesztéskor felhasználtuk az elmúlt negyedszázad sok eredményét is.

*Adatok:*

Az új liturgikus könyvben 15 tétel tartozik a főistentiszteleti rendbe.

Egyszerű primarendet és díszesebb vesperarendet is közlünk, amelyhez kilenc — az egyházi évhez alkalmazkodó — változatot teszünk lehetővé.

Tizenhárom ambrozián himnusz szerepel benne magyarul.

Nyolcvankét recitált zsoltárt közlünk melléjük rendelt antifónákkal. (Továbbá a zsolttáros részbe bevettünk még hat régi magyar zsolttárparafrazist és 23 genfi zsolttárt is.)

Szerepel benne hét egyéb liturgikus tétel, például a Nunc dimittis, a Te Deum két változatban is, stb.

## IX. Két reménységről

Nagy lépés lehetősége előtt állunk tehát. Kérdés, lesz-e ereje és kitartása az új egyházzenei nemzedéknek megismertetni a magyar evangélikussággal a liturgikus éneklés áldásait.

Bízhatunk az új liturgikus könyvben, hogy már sok év kipróbált anyaga kerülhetett bele.

És bízhatunk abban is, hogy az 1982-es énekeskönyvvel együtt fogjuk az új liturgikus könyvet használni mindaddig, amíg meg nem érik az idő egy még újabb énekeskönyv összeállítására.

*A VIII. Magyar Egyházzenei Kongresszuson, 2007. március 15-én Kaposvárott elhangzott előadás részben szerkesztett változata*

## Megjelent a Magyarországi Evangélikus Egyház új szertartásrendje és a *Gyülekezeti liturgikus könyv*

2007 karácsonya előtt néhány nappal jelent meg az Evangélikus istentisztelet — Liturgikus könyv (LK) és a Gyülekezeti liturgikus könyv (GyLK). Az Evangélikus Országos Közgyűlés megbízásából dolgozó Agendaszerkesztő és Liturgiai Bizottság több mint évtizedes munkával készítette el e köteteket. A két kiadvány ünnepélyes bemutatója 2008. január 3-án volt a Magyarországi Evangélikus Egyház Üllői úti székházában. Kendeh K. Péter, a Luther Kiadó igazgatója köszöntése után

*Ittzs János elnök-püspök tartott előadást, majd Hafenscher Károly országos irodaigazgató, a liturgiai bizottság elnöke mutatta be a Liturgikus könyvet és Bence Gábor egyházzeneész tanár, a főtí Evangelikus Kántorképző Intézet igazgatója a Gyülekezeti liturgikus könyvet. A könyvbemutatót Fehér Károly ny. lelkész zárszava kerekítette egészszé.*

*Hafenscher Károlyt és Bence Gábort kértem meg, hogy mutassák be evangelikus egyházunk két új szertartáskönyvét.*

F. G.: Először kérem, tekintsünk vissza a *Liturgikus könyv* szerkesztésének történetére. Hogyan indult a munka?

H. K.: A munka az 1990-es évek első felében indult. Először beszélgetésekkel, együttgondolkodó találkozásokban, majd az Evangelikus Egyház Országos Közgyűlése határozata nyomán bizottsági formában. Tízegynéhány, liturgia és liturgikus megújulás iránt elkötelezett lelkésszel, teológiai tanárral, egyházzeneésszel álltunk neki az 1963-as ún. Próhle-agenda revidálásának. Munka közben jöttünk rá arra, hogy a javítások, kiegészítések olyan mértékűek, hogy annak végeredménye nem egy javított agendaváltozat, hanem egy teljesen új kötet. Ugyanakkor a folyamatosságot komolyan véve, hagyományunkat messzeszemenően figyelembe véve dolgoztunk az új szövegeken, szerkezeten, formákon. Tíz év kemény munkájának eredménye, hogy sok fáradtsággal, sok imádsággal, sok tanulással s még több egyeztetéssel elkészült az *Evangelikus istentisztelet — Liturgikus könyv*. Hitünk és meggyőződésünk szerint ez a könyv nem kötelező formákat és rendeket tartalmaz, hanem olyan anyagot, amelynek alapján a liturgus jellegzetesen evangelikus-keresztény istentiszteletet tarthat. Az egyeztetések nem voltak problémamentesek. Várakozáson felüli ellenállásba ütköztünk sokak részéről, akik az előző Agenda anyagát az „egyedül üdvözítő” istentiszteleti formának tartották. Kevésnek bizonyult a fórumok sora, a sokféle közlemény, a számtalan előadás, a különböző rétegeknek tartott ismertetés.

F. G.: A *Liturgikus könyv* szerkesztésének ezen a pontján világossá vált, hogy a megújított istentiszteleti rendeket csak úgy lehet bevezetni, ha a gyülekezetek is kézben tartják azokat. Így indult a *GyLK* szerkesztése.

B. G.: Egyházunk ma használatos énekeskönyve huszonöt éve jelent meg. Negyedszázad alatt sokban alakult a gyülekezeti éneklésről vallott felfogásunk. Kutatóink is sorra adták közre a reformációt követő két évszázad újra feltárt ének- és szertartásanyagát. A rendszerváltást követően egyre több jól képzett egyházzeneész vállalt gyülekezeti szolgálatot. Mindezek abba az irányba tereltek, hogy a felismerések anyagát szélesebb formában is közzétegyük.

Szinte kínálta magát az alkalom: amikor a megújított istentiszteleti rendek miatt egyébként is készül kiegészítő kötet az énekeskönyvhöz, bővítsük ki azt liturgikus énekeket és eddig nem használt korálokat tartalmazó gazdag példatárral.

F. G.: Milyen teológiai alapok határozták meg az új agenda szerkesztését?

H. K.: Mint fentebb más megfogalmazásban jeleztem, a *Liturgikus könyv* vezérgondolata ez volt: megőrizni a hagyományt, és válaszolni a jelen kihívásaira.

Az első nem tradicionalizmus, nem is archaizáló divat, hanem az egyház kincsének komolyan vétele, a hívők Istent imádó közösségbe való bekapcsolódás, hiszen az istentisztelet „kezdetől fogva” zajlik s beletorkollik az örök istentiszteletbe. Ezért átível korokon, korszakokon. Együtt imádkozunk, éneklünk, hallgatunk igét azokkal, akik előttünk járnak, együtt térdelünk az oltárhoz azokkal, akik előttünk vagy utánunk kapcsolódnak bele az örök istentiszteletbe.

A második nem igazodás a korhoz, nem valamiféle feloldódás a korszellemben, éppen ellenkezőleg. Az örök evangélium megjelenése a mai korban, mai embereknek. Felfogható, megélhető, dramaturgiaiilag, didaktikailag végiggondolt értelmezése a több ezer éves hagyományban formálódott igének.

A teológiai alapelv az új kötet elkészítésénél természetesen a Krisztus-központúság volt. Az istentiszteleten minden verbális és nonverbális elem a Krisztusban megvalósuló Isten–ember találkozást szolgálja. Az igében és a szentségekben Krisztus van valóságosan jelen, ő cselekszik, ő a főszereplő. Őrá figyel a gyülekezet, s a vele való közösségben fordul az Atyához. A kötött liturgia így nem gátja a Szentlélek működésének, hanem jó medre a Lélek áradásának.

Úgy gondoltuk végig az istentisztelet felépítését, úgy formáltuk a szövegeket, hogy ezek az alapelvek érvényesüljenek.

F. G.: Ezek nyomán két ponton változott markánsan a főistentisztelet felépítése.

H. K.: Az egyik a gyónás és az úrvacsora szétválasztása. Ősi gyakorlat szerint az istentisztelet bevezető részébe került a bűnbánat liturgiája, s ezáltal az úrvacsora megszabadult a ránehezülő gyónási résztől, s felszabadult az örömteli közösség megélésére, a Krisztussal és egymással való boldog communio gyakorlására. A bűnbánati szakasz előre kerülése átalakította az eddig használatos bevezető részt, így egyben lehetőség nyílt a klasszikus liturgikus rend és sorrend tiszta alkalmazására is: Introitus–Kyrie–Gloria a „helyére került”.

A másik a Credo helye. Az ige egyházának nevezett evangélikus közösségben természetes nekünk, hogy a „viva vox evangélii”, a prédikáció is az igék közé tartozik. Nem bibliamagyarázat, nem kegyes gondolatok sora, nem papi vallomás, hanem evangélium. Ha folytatjuk az evangélikus hagyományt, hogy ti. a Credo más szerepe mellett egyben válasz is az Isten igéjére, akkor annak helye az igehirdetés után van. Így a lekciókat követő helyről a prédikáció utáni pontra került a gyülekezet hitvallása.

F. G.: Míg a '86-os agenda három istentiszteletirend-típusát az új kiadványban is megtaláljuk, a liturgikus szövegek —adott szerepben idézett igék, imádságok— sok esetben új szövegezést kaptak. Milyen módszerrel dolgozott itt a bizottság, és melyek voltak a legfontosabb szempontok a szövegeznél?

H. K.: A szövegezés feladata sokkal nehezebb volt, mint azt a munka kezdetén gondoltuk. Sok időt szántunk is rá. Írtuk, olvastuk, átírtuk újra, olvas-

tuk kétszer, háromszor, sokszor, mindig hangosan, hogy halljuk is, kimondható is legyen.

Valóban sajátosan kettős használatúvá váltak a végül rögzített liturgikus szövegek. Kompromisszum eredményeként a korábbi Agenda rendjei is bekerültek az új *Liturgikus könyv*be. Ezért a proprium, azaz a változó részek anyaga mind a régi rendekhez, mint pedig az új rendhez használható.

A legfontosabb szempontok az olvashatóság és kimondhatóság látszólag formai ügye mellett: a szöveg legyen a mai ember nyelvén, de megmaradjon igényes, irodalmi szintű megfogalmazásúnak. A szöveg legyen ökumenikus szempontból illeszkedő vagy elfogadható. Ne akarjunk mi, evangélikusok egyénieskedni. Megtartva a saját teológiai „terminus technicus”-unkat közelítsünk a testvéregyházak számára is jól érthető nyelvhez. Ma, amikor az ökumenikus részesedés egyértelmű, ma, amikor a családok jelentős részben vegyes felekezetűek, ez különösen is fontos.

A szöveg legyen egyszerű, de mégis ünnepélyes. A helyes arány megtalálása nem is olyan egyszerű. Az emberek a templomban nem bonyolult, fejtörést okozó, nehézkes fejtegetésre várnak. Rögtön jól felfogható, egyszerű nyelvet igényelnek. Ugyanakkor természetes, hogy az ünnep emelkedett nyelve szólal meg, amely már megfogalmazásában, szókincsében is érzékelteti a Szent jelenlétét, a páratlan találkozást, a hétköznapokból kiemelkedő pillanatot.

F. G.: A *Liturgikus könyv* most megjelent első kötete a templomban végzendő szertartások rendjeit közli. A főistentisztelet mellett jelentős az alkalmi istentiszteletek rendjeinek sora. Ezek közül sokat a megváltozott történelmi körülmények tettek szükségessé. Kérem, mutasd be ezeket is!

H. K.: Számos olyan rend került a Liturgikus könyvbe, amelyek használatára nem volt szükség az 1989 előtti időkben. Az egyházi iskolai évnnyitó és évváró rendjét az új igények hívták életre. Hasonló az ökumenikus igeliturgia rendje is. A rendszerváltás után vált lehetségessé, hogy külső korlátozások nélkül tartunk olyan istentiszteleteket, ahol több felekezet lelkésze együtt szolgál. Hogy ez ne alkalmilag rögtönzött rend szerint menjen, kidolgoztunk egy olyan formát, amely az evangélikus templomban tartandó ökumenikus istentisztelethez jó segítséget nyújt.

Szerte Európában kedvelt forma a kételkedőknek vagy keresőknek rendezett istentisztelet, a „Tamás-mise”. Mivel az igény megjelent, a bizottság elkészítette ennek ajánlott rendjét is.

Átdolgoztuk a már hagyománnyal bíró karácsonyesti és passiói istentiszteleti rendeket. Külön nagy öröm, hogy az alulról jövő igényként is megmutatkozó húsvét hajnali istentisztelet az egyetemes keresztény hagyományt követve, de a kibontakozó magyar gyakorlatot is figyelembe véve nyert formát a *Liturgikus könyv*ben.

Két szokatlan, de egyre inkább kedvelt áhítatformát vettünk fel. Az egyik a „Krisztus-dicséret” címen megtalálható rend. Ez a német evangélikus Michaelsbruderschaft szerzetesi közösség Krisztus-rózsafüzérének magyarított változa-

ta. Az egyszerűen „Könyörgés” című fejezetben a reformátorunk, Luther által is kedvelt és használt litánia rendjét olvashatjuk és használhatjuk. Mindkettő ragyogó lehetőség ökumenikus használatra is.

Ifjúsági konferenciákon, kántorképző intézetünkben és az egyházzenei képzésben egyre népszerűbbé vált a nagy evangélikus hagyománnyal is rendelkező, de az elmúlt évszázadokban elfeledett imaóra, a zsolozsma. Liturgikus könyvünkben mind a reggeli, mind az esti közös imádság (prima, vespera, kompletórium) megtalálható.

F. G.: Milyen kazuális alkalmak rendjét találjuk meg az LK-ban?

H. K.: Mivel kötetünkben csak templomi alkalmak rendje szerepel, így csupán néhány kazuális alkalom istentiszteleti formáját találhatjuk meg. A keresztes rendje gazdagodott, mind a hagyomány megtartásának (visszavételének), mind pedig a pasztorális szempontoknak figyelembevételével. Külön kidolgoztuk a felnőttkeresztes rendjét, az elmúlt másfél évtized tapasztalatait is beleépítve. Megújult a konfirmációi istentisztelet. Döntő változáson ment át nemcsak a felépítése, de a megszövegezése is. Ennek hátterében áll a közel két évtizede zajló teológiai vita a konfirmáció körül.

Egyre több olyan templomunk van, ahol temetés előtti búcsúztatást tartanak. Ennek megfelelően készült el „A gyászistentisztelet és a temetés rendje” című fejezet, mely tudatosan hangsúlyozza az alkalom istentisztelet jellegét.

F. G.: A rendek a több mint évtizedes szerkesztői munka alatt kristályosodtak ki. Fontos szempontokat kapott a bizottság azokon az alkalmakon, amikor szűkebb vagy tágabb kör próbálhatott ki egy-egy istentiszteleti formát.

H. K.: Először szűk körben, majd szélesebb találkozókön próbáltunk ki, mutattunk be új szövegeket és formákat. Olyan alkalmakat is rendeztünk, amelyek után részletes vitára is nyílt lehetőség. Sokszor tapasztaltunk nyitottságot, érdeklődést, de nemegyszer konok ellenállást, értetlenséget, sőt ellenséges magatartást. Ezek az utóbbiak részben ismerethiányból, részben hamisan értelmezett hagyományőrzésből, máskor hangsúlytvesztésből, sok esetben identitászavarból adódtak. A nyitott beszélgetőpartnerek véleménye fontos volt a bizottságnak. Sokuk tapasztalatát, kérését bele is építettük a végleges kiadás anyagába.

Az azonban egyértelművé vált, hogy az *Evangélikus istentisztelet* — *Liturgikus könyv* megjelenése nem a munka végét jelentette, csak mérföldkövet, sőt a nagyobb munkaszakasz kezdetét. Ettől kezdve az a nagy kérdés, hogy az evangélikus egyház mint tanítványok közössége hajlandó-e tanuló közösséggé válni? Együtt gyakorolva, együtt tanulva, együtt „sajátítva” el azt, ami saját értékünk és a nagy család kincse.

B. G.: A liturgikus éneklést bátrabban használó istentiszteleti rendeket alapvetően három fórumon tudtuk kipróbálni: a Fővárosi Protestáns Kántorátussal több mint tíz éve minden héten tartunk vesperás-istentiszteletet, a fői kántorképző tanfolyamok áhítatait is zsolnározó keretben tartjuk évek óta, és a Hit-tudományi Egyetem liturgikus szemináriuma is sok éve elevenen használja

ezt az énekkincset. Bátorította a munkát az is, hogy időközben több liturgikus énekegyüttes is szerveződött az országban.

F. G.: Az LK próbakiadásának megjelenése körül széleskörű, érzelmeiktől túlfűtött vita is kialakult. Mennyiben gátolta, esetleg segítette ez a munkát?

H. K.: Ahogy jeleztem, ez a vita egyrészt segített, másrészt gátolt. Segített, hiszen benne sok olyasmire hívták fel a figyelmünket, amivel javítani, gazdagítani tudtuk az anyagot. Megítélésem szerint egészséges kompromisszumok sora is született a viták nyomán. Ugyanakkor gátolt, hiszen többször is szinte ellenséges légkört tapasztaltunk, értelmezhetetlen indokokkal, amikor sem a jó szó, sem a példa, sem a megegyezés készsége nem segített az előbbrelépésben. Meggyőződésünk volt azonban, hogy jó ügyet, az egyház megújulásának és az istentiszteleti élet gazdagodásának ügyét szolgáljuk, s ebben a nehéz percek sem tántorítottak el.

B. G.: Nem számoltunk azzal, hogy a változtatás igénye ennyire előkészítetlenül éri majd a lelkészeket. A munka során magunk már komolyan elmélyedtünk a kérdések vizsgálatában, s az meg sem fordult a fejünkben, hogy mások más válaszokat adnának a kérdésekre vagy talán még fel sem tették maguknak ezeket a kérdéseket. A vádaskodásoktól és személyeskedésektől terhelt vita természetesen nagyon rosszat tett az ügynek. Az igazi nehézséget azonban az okozza, hogy évtizedekig elhanyagolták a lelkészképzésben a liturgikaoktatást, modernnek hitt nézetek miatt fajsúlytalanná tették azt éppen azon lelkészek szemében, akik ma a lelkési kar derékhadát alkotják. Hála Istennek, ennek ellenére sok lelkészünk tudja és érzi, hogy az istentiszteleti élet keretei alapvetően meghatározhatják a teljes gyülekezet hitbéli tájékozódását is. Ennél is fontosabb azonban, hogy a vita végére minden vitapartner felismerte, a lelki egység előbbre való a saját (igaznak vallott) elképzeléseinek megvalósításánál. A végleges kiadásban helyet kaptak a legelterjedtebb eddig megszokott istentiszteleti rendek is.

Bízom azonban abban, hogy most, amikor a *Gyülekezeti liturgikus könyv* ilyen szép kivitelben végre megjelent, remélhetjük, hogy a gyülekezeti tagok lépésről lépésre megismerik és megszeretik az abban felkínált új értékeket.

F. G.: Igen, ahhoz, hogy a gyülekezetek megértsék az LK új rendjeit, nélkülözhetetlen a *GyLK*. Milyen egységekből épül fel ez a kötet?

B. G.: Az első nagyobb fejezet a vasárnapi istentisztelet négy különböző formáját tartalmazza, ezt követik az alkalmi istentiszteleti rendek, a harmadik részben pedig áhítatformák és zsoltározó istentiszteletek találhatóak. Gazdag válogatást adunk himnuszokból, zsoltárokból és más liturgikus énekekből a negyedik részben, amelyet néhány olyan strófikus ének követ, amelyekkel fel kívánjuk frissíteni az *Énekeskönyv* repertoárját. A függelékben az Ágostai hitvallás kivonatos szövege, a közösségi sekrestyeimádságok és a különféle eligazító táblázatok szerepelnek.

F. G.: A *GyLK* legterjedelmesebb szakasza a zoltározó istentiszteletek rendje és az ehhez kapcsolódó liturgikus anyag. Milyen módszerrel készült ez a rész, és milyen fejezetekből áll?

B. G.: Célunk az volt, hogy lehetővé tegyük gyülekezeteinknek és más közösségeinknek, hogy felfedezzék a liturgikus éneklés értékeit. A magyarországi evangélikusok másfél évszázada szinte csak korálokat (verses gyülekezeti énekeket) énekelnek. A liturgikus szövegeket pontosan hordozni tudó gregorián alapú dallamokat sajnos jórészt elhagytuk. A *GyLK* példatára —úgy érzem— elég gazdag ahhoz, hogy kedvet ébresszen a liturgikus éneklés újbóli megismerésére. A közreadás alapja az 1996-ban megjelent *Protestáns graduál* (szerk.: Ferenczi Ilona és Dobszay László) és természetesen az eddigi énekeskönyvben található énekelte liturgia anyaga volt.

Szeretnénk, ha a zoltározó közös imádság ismét helyet kaphatna több közösségünkben is, ezért jelentős számban közlünk zoltárokat, szám szerint 83 recitált zoltárt, 23 genfi zoltárt és hét régi magyar zoltárparafrázist.

Összesen 127 antifónát közlünk, amelyek többségét a könnyebb használhatóság kedvéért egy-egy zoltár mellé rendeltük.

Az egyszerű szerkezetű „Prima hora” közös imádság mellett közöljük a díszesebb vesperarendet is. Utóbbit kis változtatással, Nunc dimittis-szel kompletóriumként is énekelhetjük. Az általános rendeket hét rend követi „egyszerűbb közlésmóddal” az egyházi év ünnepekőrei szerint változó tételekkel.

Tizenhárom himnusz található a kötetben, amelyeket énekelhetünk gregorián dallamon vagy egy-egy ismert korálunk dallamán. Bekerült a kötetbe hat „egyéb” liturgikus tétel, olyanok, amelyek éneklésébe a teljes gyülekezet is könnyen be tud kapcsolódni.

F. G.: A *GyLK* ezekkel a részeivel erősen kapcsolódik az *LK*-hoz, de az utolsó nagy egységében újra felfedezett gyülekezeti énekeket is találunk. Milyen szempontok szerint történt ezek kiválasztása?

B. G.: Legszívesebben a kötetnek ezt a részét függeléknek hívnám, ugyanis a közölt strófikus énekek kiválogatása egyáltalán nem nevezhető teljesnek. Olyan énekek kerültek ebbe a részbe, amelyek vagy hiányt pótolnak (pl. gyarapítjuk a reggeli énekek számát, közlünk néhány eddig magyarra nem fordított fontos német korált is), vagy más köteteken keresztül már használatba kerültek egyházunkban. Tudatosan gyarapítjuk a régi magyar énekek számát, s ezzel a reformátusokkal közös énekkincsünk is erősödik. Vannak olyan énekeink, amelyeket huszonöt évig „pihentettünk”, hogy az addig használt romlott dallamformát most javítottra cserélhessük. Néhány eddig egyházpolitikai okból mellőzött ének is része lett a válogatásnak. Azt reméljük, hogy ezen „új” énekek fogadtatása szempontokat adhat a majdani új evangélikus énekeskönyv szerkesztőinek.

F. G.: Milyen tervek vannak a kiadvány tanítására, a gyülekezeti használat segítésére, buzdítására?

B. G.: Elsőként az új strófikus énekek kísérőkönyvét állítjuk össze, amelyben szerepelni fog a tizenkét új énekverses rend kísérete is. Azt gondolom ugyanis, hogy a *GyLK*-t ezeken keresztül a legegyszerűbb használatba venni. Közben támogatni kell a kis liturgikus kórusok munkáját, mert a liturgikus éneklés az effajta csoportok segítségével hamar megszerethető.

Tudom, hogy a Teológián továbbra is működni fog a liturgikus szeminárium; remélhetjük, hogy a következő lelkésznevezdek kezdeményezője lesz gyülekezetében a liturgikus éneklésnek.

Készülünk arra, hogy Fóton, a Kántorképző épületében olyan táborokat tartunk, amelyek megismertetik a résztvevőkkel a *GyLK* egy-egy rétegét úgy, hogy közben annak nem csak a zenei, hanem lelki tartalma is előtérbe kerülhet.

F. G.: Az LK szerkesztése folytatódik a második kötettel. Mit várhatunk?

H. K.: A szerkesztői munka nem állt le, az Agendaszerkesztő és Liturgiai Bizottság dolgozott tovább, s lassan „tető alá kerül” a következő kötet is. Ez tartalmazza a kazuális szolgálatok rendjét. Sok minden változatlan marad, megőrizve az eddigi gyakorlatot, jó néhány ponton azonban leporoltuk a régi rendeket, és felfrissítettük azokat. A második kötetbe is kerülnek újdonságok. Csak egyet: a családi otthon megáldása. Ma, amikor a liturgikai kutatásban és liturgiai gyakorlatban egyre több, életkorhoz vagy eseményhez kötött istentiszteleti forma születik, fontos, hogy a családok életük ilyen jelentős eseményénél ígét hallgatva, áldást kérve álljanak meg, majd induljanak tovább.

Az eddiginél részletesebb a lelkipásztori szolgálatok fejezete. Ide tartozik a Luther által használt személyes gyónási rend aktualizálása, magyarítása is.

Reménységünk szerint egy éven belül megjelenhet a második kötet első változata széles körű egyeztetésre és használatra kínálva az anyagot.

F. G.: Ökumenikus szempontból mit tartotok fontosnak kiemelni?

H. K.: Régi tapasztalat, szinte már szabály, hogy akkor éli meg az ember az igazi ökumenikus közösséget, ha szilárdan gyakorolja saját önazonosságát. Fordítva is igaz: éppen ökumenikus alkalmakon tapasztalom meg, milyen jó nekem evangélikusnak lenni. Ez a gondolkodásmód jelenik meg a *Liturgikus könyvben*. Úgy közeledni egymáshoz, úgy figyelni egymás szokásaira, gyakorlatára, szóhasználataira, hogy közben nem adom fel magamat, nem adom fel a sajátomat. A *Liturgikus könyv* anyaga így mélyen evangélikus és elkötelezetten ökumenikus.

B. G.: Talán furcsa, de a *GyLK* énekanyaga közelebb visz minket a református testvérekhez, hisz önáruk nagyon hasonló folyamatok zajlanak, mint az evangélikus egyházzenészek körében. Megerősítő tudni, hogy a *GyLK*-ban kiadott énekes anyag jelentős része a közös óprotestáns korból való.

A megújított istentiszteleti rendek —mind a főistentisztelet, mind a zsolnározó istentiszteletek— szerkezete jól példázza, hogy az evangélikus istentisztelet a reformációt követően nem szakította meg kapcsolatát az ősi keresztény istentiszteleti formákkal. Bizonyos, hogy a vegyes házasságban élő gyülekezeti tagoknak könnyebben átélhetővé válik így a hitbéli közelség.

F. G.: Milyen gondolatokkal bocsátjátok útjára az *LK*-t és a *GyLK*-t?

H. K.: A készítők Isten áldását tapasztalták meg a munkában. Újra átértük, hogy miközben keményen dolgoztunk, másoknak szerettünk volna kincset adni, magunk is meggazdagodtunk, áldást nyertünk.

Vágyam, hogy ez a könyv — s a folytatása is majd — áldás legyen sokaknak, hosszú időn át. Mert minden más lényegtelen, másodlagos. A fontos, hogy Isten áldása áradjon bennünk, közöttünk, általunk.

B. G.: A szerkesztői munka most véget ért. Új feladatok várnak ránk a *GyLK*-val kapcsolatban. A *GyLK* nem népszerű regény, amely az első laptól lendületesen végigolvasva azonnal hatással van használójára. Inkább tankönyv, amelynek fejezeteit apránként kell befogadni, kinek-kinek meg kell benne találnia azt a kiindulópontot, amelyen keresztül évek alatt egyre többet fel tud használni a könyv egészéből is. Áldott tanulást kívánok mindannyiunknak!

F. G.: Köszönöm a beszélgetést!

Végül közöljük a két kötet fejezeteinek jegyzékét.

*Finta Gergely*

*Az Evangelikus istentisztelet — Liturgikus könyv tartalma*

Előszó / 7

Áldást az olvasónak – áldást a használónak! / 10

Bevezetés / 11

I. Felkészülés az istentiszteletre 21

1. Imádságok szolgálat előtt és után / 23

2. Hitvallások, Miatyánk, áldásformák / 37

3. Az istentiszteleti rend felépítése / 42

4. Az istentiszteleti rend felépítése magyarázatokkal / 44

II. Vasárnapi és ünnepnap iistentiszteleti rendek (ordinárium) 57

5. Liturgikus istentiszteleti rend / 62

6. Énekes istentiszteleti rend / 108

7. Egyszerű istentiszteleti rend / 128

8. A vasárnap esti istentisztelet rendje / 143

9. A vasárnapi istentisztelet énekes rendje (a Raffay-Pröhle-Agendák szerint) / 148

10. A vasárnapi istentisztelet rövid rendje (a Pröhle-Agenda szerint) / 160

11. A vasárnapi istentisztelet liturgikus rendje (a Pröhle-Agenda szerint) / 166

III. A vasárnapi és ünnepnap iistentisztelet változó részei (proprium) 181

12. Az istentisztelet változó részei / 183

13. Bűnbánati imádságok (A Raffay-Pröhle-Agendák szerinti istentiszteleti rendek kiegészítése) / 364

14. A Graduálénekek és a heti énekek / 373

15. Általános könyörgő imádságok (Oratio oecumenica) / 381

IV. Egyéb istentiszteleti formák 473

16. Gyónó istentisztelet / 477

17. Reggeli közös imádság (prima) / 488

18. Esti közös imádság (vespera/kompletórium) / 495

19. Tanévnyitó istentisztelet („Veni Sancte Spiritus”) / 509

20. Tanévzáró istentisztelet („Te Deum laudamus”) / 517

21. A családi istentisztelet rendje / 525

22. Istentisztelet közelieknek és távoliaknak („Tamás-mise”) / 539

23. Ökumenikus igeliturgia az evangélikus templomban / 544

24. A karácsonyesti istentisztelet rendje / 555

25. A passiói istentisztelet rendje / 564

26. A húsvét hajnali istentisztelet rendje / 576

27. Könyörgés / 593

28. Krisztus-dicséret / 602

V. Alkalmi istentiszteletek 611

29. Gyermekek keresztelese gyülekezeti istentisztelet keretében / 615

30. Gyermekek keresztelese családi körben / 623

31. Keresztelési emlékűnnep / 634

32. Felnőtt keresztelese / 638

33. Konfirmációs vizsga / 645

34. Konfirmációs istentisztelet / 651

35. A gyászistentisztelet és a temetés rendje / 669

A *Gyülekezeti liturgikus könyv* tartalma

A tartalomjegyzékben a zárójeles számok a *GyLK* énekszámjai.

Ajánlás / 5

Bevezetés / 7

ELSŐ RÉSZ

Vasárnapi és ünnepnap iistentiszteleti rendek / 17

Az iistentiszteleti rend felépítése / 19

Az iistentiszteleti rend felépítése magyarázatokkal / 23

Liturgikus iistentiszteleti rend (601) / 33

Énekvesszes iistentiszteleti rend / 55

A liturgikus tételeket helyettesítő énekvesszes (618–629) / 63

Egyszerű iistentiszteleti rend (630) / 109

A vasárnap esti iistentisztelet rendje (631) / 116

MÁSODIK RÉSZ

Alkalmi iistentiszteleti rendek / 119

A gyónó iistentiszteleti rend felépítése / 121

A gyónó iistentisztelet rendje (632) / 123

A családi iistentiszteleti rend felépítése / 128

A családi iistentisztelet rendje (633) / 130

Az ökumenikus igeliturgia felépítése / 141

Ökumenikus igeliturgia evangélikus templomban (634) / 143

A húsvét hajnali iistentiszteleti rend felépítése / 151

A húsvét hajnali iistentisztelet rendje (635) / 153

A gyermekkeresztelési liturgia felépítése / 163

Gyermek keresztelésének rendje (638) / 164

A felnőttkeresztelés liturgiájának felépítése / 173

Felnőtt keresztelésének rendje (639) / 174

A gyászistentisztelet és a templomi temetés rendjének felépítése / 179

A gyászistentisztelet és a templomi temetés rendje (640) / 181

A tanévnyitó iistentiszteleti rend felépítése / 187

A tanévnyitó iistentisztelet rendje – „Veni Sancte Spiritus” (641) / 188

A tanévzáró iistentisztelet felépítése / 196

A tanévzáró iistentisztelet rendje – „Te Deum laudamus” (642) / 197

HARMADIK RÉSZ

Áhítatformák és mindennapi közös imádságok / 203

A könyörgés felépítése / 205

Könyörgés – Luther litániája nyomán (644) / 206

A Krisztus-dicséret felépítése / 215

Krisztus-dicséret (645) / 216

A zsoltározó iistentiszteletekről / 226

A reggeli közös imádság felépítése / 227

A reggeli közös imádság (prima hora) részletes rendje (646) / 228

Az esti közös imádság felépítése / 236

Az esti közös imádság (vespera/kompletorium) részletes rendje (647) / 238

Zsoltározó iistentiszteletek az egyházi év változása szerint (648–654) / 251

HEGYEDIK RÉSZ

Liturgikus énekek / 289

Himnuszok (655–667) / 291

Zsoltárok (668–780) / 305

Idegen nyelvű zsoltárok (781–782) / 476

Egyéb liturgikus tételek (783–789) / 483

ÖTÖDIK RÉSZ

Verses gyülekezeti énekek / 503

Reggel és este (790–795) / 505

Iistentiszteleti énekek (796–801) / 511

Az egyházi év énekei (802–817) / 518

Kereszttyén életünk (818–824) / 537

FÜGGELÉK / 545

Ágostai hitvallás / 547

Imádságok szolgálat előtt és után / 560

A Graduálének és a heti énekek / 567

Az ünnepekhez rendelt zsoltárok / 573

A Gyülekezeti liturgikus könyv számozása / 578

Mutatók a liturgikus énekekhez / 593

Strofikus énekek (himnuszok, korálok) / 602

Rövidítések és magyarázatok / 604

Képek jegyzéke